

Небитова Н. Ю.,

*доктор філософії у галузі знань Право,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0007-8047-3498>*

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

COMBAT TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Умови воєнного стану підвищують ризики торгівлі людьми. Жертвами торгівлі людьми являються люди, які вимушені виїхати за кордон, так і ті що залишилися на окупованих територіях. Від 24 лютого 2022 року Україна по сьогодні за різними даними українських та міжнародних організацій понад 10 мільйонів громадян України змушені були покинути свої домівки, з них від 5 до 6 мільйонів є внутрішньо переміщені та 4 мільйони – біженці. Жертвою торгівлі людьми може стати будь-хто, будь-яка людина, незалежно від статі, віку, соціального статусу, рівня освіти тощо. Однак, у першу чергу, до групи ризику можуть потрапити такі категорії, як: безробітні люди працездатного віку; жителі сільської місцевості; люди, які мають низький рівень доходів; особи, що працюють за кордоном нелегально; особи, що нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їжджають та перебувають на території тієї чи іншої країни; люди, що користуються послугами сайтів та застосунками знайомств або шукають посередництва для укладання фіктивних шлюбів; особи, які працюють у сфері розваг; особи, які раніше уже були жертвами торгівлі людьми; діти, в тому числі – діти-сироти, бездоглядні діти або, позбавлені батьківського піклування. Оскільки торгівля людьми визнана міжнародною проблемою, вона не може бути розв'язана на рівні однієї України. Така боротьба потребує і національних, і міжнародних спільних дій та співробітництва. У зв'язку із чим необхідно створити ефективну систему протидії торгівлі людьми, підійшовши до цієї проблеми на основі системного підходу, так як торгівля людьми явище, що порушує права людини, набуває різних форм. Враховуючи викладене вище, вважаємо за потрібне звернути увагу саме на протидію торгівлі людьми в умовах воєнного стану, з'ясування й визначенні можливих шляхів удосконалення окремих аспектів протидії у співпраці з міжнародними організаціями.

Ключові слова: *торгівля людьми, експлуатація, сексуальна, трудова, воєнний стан, взаємодія, міжнародне співробітництво.*

Martial law conditions increase the risks of human trafficking. Victims of human trafficking are people who are forced to leave the country, as well as those who remain in the occupied territories. From February 24, 2022 to today, according to various Ukrainian and international organizations, more than 10 million Ukrainian citizens were forced to leave their homes, of which 5 to 6 million are internally displaced and 4 million are refugees. Anyone, any person, can become a victim of human trafficking, regardless of gender, age, social status, level of education, etc. However, in the first place, such categories as: unemployed people of working age may fall into the risk group; residents of rural areas; people who have a low level of income; persons working abroad illegally; persons illegally traveling abroad or illegally entering and staying in the territory of one or another country; people using the services of dating sites and applications or looking for mediation to conclude fictitious marriages; persons working in the field of entertainment; persons who have previously been victims of human trafficking; children, including orphans, neglected children or children deprived of parental care. Since human trafficking is recognized as an international problem, it cannot be solved at the level of one Ukraine. Such a struggle requires both national and international joint actions and cooperation. In connection with this, it is necessary to create an effective system for combating human trafficking, approaching this problem based on a systemic approach, since human trafficking, a phenomenon that violates human rights, takes different forms. Taking into account the above, we consider it necessary to pay attention specifically to combating human trafficking in the conditions of martial law, clarifying and determining possible ways to improve certain aspects of combating in cooperation with international organizations.

Key words: *human trafficking, exploitation, sexual, labor, martial law, interaction, international cooperation.*

Актуальність теми. Торгівля людьми – це серйозна проблема у мирний час, а у війна та збройний конфлікт створюють найбільш сприятливі умови для торгівлі та експлуатації людьми. Від 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. Війна підвищує ризики торгівлі людьми, тому на сьогодні ця тема є однією із актуальних. Під загрозою торгівлі залишаються як особи, які вимушені виїхати за кордон, так і ті що залишились на території України та на тимчасово окупованих територіях. За час війни понад десять мільйонів людей змушені були покинути свої домівки, з них від п'яти до шести мільйонів є внутрішньо переміщені та чотири мільйони – біженці. Великий відсоток цих осіб становили жінки та діти, які являються найбільш вразливими частиною населення до торгівлі людьми, зокрема до сексуальної експлуатації та рабства. Також значний відсоток становить не менш вразлива група – це діти без супроводу батьків, особи похилого віку, особи з інвалідністю, для цих груп населення залишається ризик незаконної торгівлі людьми та дітьми, усиновлення, торгівля органами та незаконне донорство [1]. Найчастішими причинами є недостатня обізнаність населення про життя закордоном, також не достатня поінформованість про роботу органів іноземних держав для можливість реєстрації свого статусу в іноземних країнах, важке економічне становище громадян, безробіття, втрата майна [2; 1]. Враховуючи викладене вище, вважаємо за потрібне звернути увагу саме на протидію торгівлі людьми в умовах воєнного стану, з'ясування й визначенні можливих шляхів удосконалення окремих аспектів протидії у співпраці з міжнародними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протидія торгівлі людьми потребує особливої уваги й особливих підходів як з боку вчених, так і практичних працівників [3, с. 80]. Це і зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення даної проблеми та заходів щодо її подолання не тільки з боку юристів, кримінологів, політологів, психологів, а й істориків [4, с. 374]. Окремими питаннями протидії організованій злочинності, що спеціалізується на торгівлі людьми займалися такі вчені Р. М. Андрусин, А. В. Андрушко, О. М. Брисковська, Д. Д. Заяць, Т. П. Кірієнко, І. О. Маслова, О. В. Острогляд, С. О. Павленко,

Н. О. Прібиткова, В. Г. Севрук, Р. Л. Степанюк, А. О. Топчій, Т. С. Шевченко, О. А. Шляховський та інші.

Метою статті є висвітлення окремих положень щодо протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торгівля людьми є проблемою глобального масштабу. Дедалі більшого поширення набувають форми торгівлі людьми, які не пов'язані із сексуальною експлуатацією, зокрема і трудовою експлуатацією [5]. З початку повномасштабної війни ризик потрапляння українських громадян у ситуацію торгівлі людьми значно підвищився. Це пов'язано з виїздом українців за кордон, переміщенням всередині України, а також депортацією до рф та примусовим переміщенням на тимчасово окуповані території [6]. У зв'язку із чим головною метою торгівлі людьми є експлуатація людини з метою наживи, тому вона може проявлятися у різних формах: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; використання у порнографії; залучення до жебракування; продаж дитини; вилучення органів; примусова вагітність/ примусове переривання вагітності; примусове одруження; примусове удочеріння / усиновлення з метою наживи; проведення дослідів над людиною; використання у збройних конфліктах; втягнення у злочинну діяльність [7].

Отже, О. Кушнір слушно зазначає, що для створення ефективної та дієвої системи протидії торгівлі людьми необхідним є застосування до розв'язання зазначеної проблеми системного підходу, за якого торгівлю людьми необхідно розглядати й досліджувати як багатомірне явище, що порушує права людини, набуває різних форм, а саме: продаж жінок для сексуальної експлуатації; продаж дітей з метою використання в жебрацтві або незаконного усиновлення; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою трудової експлуатації; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою незаконної трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини й торгівля ними; здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою чи без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи передачі іншій особі [8].

Жертвою торгівлі людьми може стати будь-хто, будь-яка людина, незалежно від статі, віку, соціального статусу, рівня освіти тощо. Однак, у першу чергу, до групи ризику можуть потрапити такі категорії, як: безробітні люди працездатного віку; жителі сільської місцевості; люди, які мають низький рівень доходів; особи, що працюють за кордоном нелегально; особи, що нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їжджають та перебувають на території тієї чи іншої країни; люди, що користуються послугами сайтів та застосунками знайомств або шукають посередництва для укладання фіктивних шлюбів; особи, які працюють у сфері розваг; особи, які раніше уже були жертвами торгівлі людьми; діти, в тому числі – діти-сироти, бездоглядні діти або, позбавлені батьківського піклування тощо [9].

Згідно з даними ООН станом на 18 березня, понад 3 мільйони осіб були змушені виїхати з України до сусідніх держав, шукаючи притулку в сусідніх країнах та всій Європі. Принаймні 1,9 мільйона осіб зазнали переміщення всередині країни [10]. За оцінками, 90% з них – жінки та діти. Крім того, понад 7,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами. Таке безпрецедентне переміщення людей кидає неабиякі матеріально-технічні виклики державним установам та організаціям допомоги, зокрема у країнах, що межують з Україною. Передові організації громадянського суспільства, спеціалізовані НУО та журналісти швидко забили тривогу через підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке втікає з України. Адже, на думку експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми, внутрішньо переміщені особи є найбільш вразливими до торгівлі людьми [11].

Оскільки торгівля людьми визнана міжнародною проблемою, вона не може бути розв'язана на рівні однієї України. Така боротьба потребує і національних, і міжнародних спільних дій та співробітництва – необхідно об'єднаними зусиллями перервати цей ланцюг насильства [12].

Протидія торгівлі людьми та експлуатації осіб, які втікають від війни в Україні, вимагає колективного реагування та скоординованих дій з боку держави та міжнародних організацій. З метою ефективного запобігання торгів-

лі людьми серед осіб, які втікають від війни в Україні, відповідні органи повинні збирати та поширювати відповідну інформацію, з розбивкою за статтю, віком та іншими критеріями, щодо підозрюваних та виявлених випадків торгівлі людьми, відповідно до правил захисту даних. Швидкий обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях має вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми, які втікають від війни в Україні, та для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми. Міжнародна співпраця у цьому напрямку має надзвичайне значення [13].

Отже, взаємодія є обов'язковою категорією для успішного здійснення будь-якої спільної діяльності. Не є винятком під час запобігання та протидії торгівлі людьми, адже ефективність поєднання сил і засобів правоохоронних органів забезпечить найбільш швидке притягнення до відповідальності винних у вчиненні протиправного діяння [14, с. 267; 15].

У залежності від рівня існування взаємодії доцільно виділяються такі види: а) міжнародна взаємодія (на рівні різних держав); б) міжвідомча взаємодія (на рівні різних органів та установ України); в) внутрішньовідомча взаємодія (на рівні різних підрозділів та служб одного відомства) [16, с. 464].

Залежно від стадії кримінальної процесуальної діяльності треба вести мову про: а) взаємодію під час здійснення досудового розслідування в цілому; б) взаємодію під час організації та проведення тактичних операцій; в) взаємодію в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; г) взаємодію під час судового розгляду [16, с. 462].

З огляду на це вкрай необхідно активізувати діяльність, спрямовану на укладення міждержавних угод про співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, а також встановлювати прямі зв'язки з правоохоронними органами інших держав. Це дозволить вирішити численні труднощі, пов'язані з розслідуванням фактів торгівлі людьми, сприятиме притягненню до відповідальності іноземців, причетних до організованих злочинних угруповань, що займаються такою діяльністю. Підкреслимо, що удоско-

налення інформаційного обміну і професійної взаємодії важливе з правоохоронними органами передовсім тих держав, котрі входять до числа найвідоміших країн призначення «живого товару» [17, с. 215; 18, с. 438; 19, с. 23].

Беручи до уваги важливість міждержавного співробітництва в такій сфері, виділимо основні напрями і форми такої співпраці. Тож основними напрямками взаємодії країн у сфері боротьби з торгівлею людьми є: розвиток нормативно-правової бази співробітництва щодо боротьби з торгівлею людьми; гармонізація національного законодавства у цій галузі; здійснення узгоджених заходів для виконання положень конвенцій ООН, інших міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми; аналіз стану і динаміки злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, та результатів боротьби з нею; удосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів, органів прикордонного та міграційного контролю, соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти, неурядових та інших організацій для вжиття узгоджених заходів щодо протидії торгівлі людьми, особливо це стосується жінок та дітей; створення єдиної бази даних щодо транснаціональних злочинних груп, їхніх лідерів, юридичних та фізичних осіб, причетних до торгівлі людьми, а також про зниклих осіб, які, ймовірно, стали жертвами торгівлі людьми; вжиття заходів щодо забезпечення ефективного захисту жертв торгівлі людьми і навіть їх реабілітації тощо [20, с. 96–97].

На останок наголосимо, що сьогодні більшість держав співпрацюють між собою в різних формах і напрямках, використовуючи для цього міжнародні договори та застосовуючи своє законодавство, а також відповідні міжнародні і національні інструменти та механізми, основані на законодавстві. Така взаємодія спрямована на усунення та запобігання торгівлі людьми, захист її жертв та їх реабілітацію, а також успішне розкриття злочинів у цій сфері. Отже, у сучасних умовах активізації протидії кримінальному середовищу розробка наукових засад організації інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби з торгівлею людьми набуває пріоритетного значення [20, с. 97].

На сьогоднішній день Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми

виконується 46 країнами-членами Ради Європи, зокрема Україна ратифікувала Конвенцію у 21.09.2010.

Оцінюючи зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, необхідно зазначити, що наша держава однією з перших у Європі ухвалила закон про кримінальну відповідальність за здійснення зазначеного злочину. Так, ключовими актами у національному законодавстві, що діє у сфері протидії торгівлі людьми є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» тощо [12].

2 червня 2023 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. Метою державної програми є удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Виконання програми дасть змогу:

- удосконалити нормативно-правову базу у сфері протидії торгівлі людьми;
- посилити взаємодію і співпрацю суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема соціальних служб і органів Національної поліції, міжнародних організацій та громадських об'єднань з метою забезпечення надійного і швидкого обміну інформацією між ними;
- підвищити рівень професійної компетенції державних службовців місцевих держадміністрацій та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері протидії торгівлі людьми;
- знизити рівень вразливості громадян України до потрапляння в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми, та збільшити кількість самоідентифікованих осіб, через охоплення інформаційними кампаніями різних демографічних та соціальних груп населення;
- збільшити кількість осіб, які скористалися всіма видами безоплатної допомоги та спеціалізованими послугами;
- впровадити систему збору даних про осіб, які постраждали від торгівлі людьми, відповід-

но до Закону України «Про захист персональних даних»;

– посилити прикордонний контроль для запобігання торгівлі людьми;

– здійснювати належне реагування на факти торгівлі людьми (документування та належне розслідування кримінальних проваджень) та підвищити рівень виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми [7].

Прийняте рішення також сприятиме руху України в напрямі європейської інтеграції та направлене на виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Нині, на жаль, маємо таку ситуацію, коли люди досить легко стають жертвами експлуатації з тяжкими наслідками для власного здоров'я або навіть життя через низький рівень поінформованості та правової освіченості. Тому одним із важливих завдань у сфері протидії торгівлі людьми є превентивна робота для різних уразливих категорій населення. Отже, профілактична робота з протидії торгівлі людьми набуває все більшої актуальності, потребуючи усвідомленої мотивації, соціально-педагогічних засад, професійної компетентності фахівців, серед яких важливою є роль соціальних працівників [21; 22].

У зв'язку із чим підтримуємо позицію С. О. Павленка, який акцентує увагу потребі здійснення заходів протидії вчиненню цих злочинів як на державному, так і на суспільному рівнях, зокрема шляхом впливу на ті чинники, що викликають причини й умови їх вчинення [23]. Очевидно, що виявлення, запобігання, розкриття та розслідування таких злочинів ускладнюється яскраво вираженими етнічними особливостями: звичаями і традиціями криміногенного характеру, мовними і культурними бар'єрами, недостатнім врахуванням цих особливостей в чинному законодавстві та недостатнім знанням них особливостей правоохоронними органами [24]. Щодо цього вважаємо за потрібне виділити позицію С. О. Павленка, що суспільство, яке виховане в середовищі з низькими моральними принципами, не зможе ефективно протистояти організованій злочинності у фінансовій системі. Тому пріоритетними заходами державної політики повинно стати виховання моральних якостей особистості [25, с. 88].

Слід зазначити, що на сьогодні особливу увагу варто приділяти причинам і умовам, що сприяють незаконній міграції, прогнозуванню міграційних процесів, зв'язку незаконної міграції зі злочинними видами бізнесу – торгівлею наркотиками, зброєю, людьми, контрабанді, проституції, крадіжкам і вивезенні авто транспорту тощо [26, с. 228–229]. Тому під час обрання найбільш успішної тактики виявлення та документування фактів організації транснаціональною організованою злочинністю незаконного переправлення осіб через державний кордон або вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, працівник оперативного підрозділу з метою раціонального використання сил, засобів, методів і форм оперативно-розшукової діяльності, повинен володіти знаннями про специфічні особливості та історичні засади торгівлі людьми [27; 28, с. 360–361; 5].

Так як на сьогодні ключовою проблемою торгівлі людьми залишається необізнаність, або недостатня обізнаність біженців про сучасну торгівлю людьми та рабство, необхідно виявляти нові фактори вразливості, нові ризики та виклики, що можуть впливати на виникнення ситуацій, пов'язаних із торгівлею людьми та проводити інформативні заходи про випадки вчинення нових видів таких злочинів. Такі інформаційні заходи доцільно проводити через спеціально-просвітницькі передачі, соціальні реклами, банери, листівки, інформативно-застережливі повідомлення у соціальних мережах, в освітніх закладах на батьківських зборах, виховних годинах, просвітницьких заняттях які обов'язково повинні закріплені у планах виховної роботи, бесіди з представниками поліції, соціально-просвітницькі заходи державних органів самоуправління, громадських організацій та інші заходи [29].

Висновок. Отже, теорія і практика свідчать, що одним із дієвих і традиційних напрямів удосконалення протидії злочинам є покращення її теоретичного забезпечення, що досягається шляхом приділення належної уваги з боку науковців [30, с. 66; 31, с. 16]. З метою мінімізації явища торгівлі людьми необхідно консолідувати зусилля на національному на міжнародному рівнях шляхом посилення міжнародного співробітництва та впровадження кращих практик. Оскільки, у період війни ризик торгівлі людьми

зростає, щоб не стати жертвою потрібно звертатися за допомогою до відповідних державних органів, а також перевірених агентів, сприймати інформацію критично та перевіряти її в офіційних джерелах [13]. Розуміємо, що викладені мір-

кування не позбавлені зауважень або ж потребують більш детального осмислення, у зв'язку з чим сподіваємося на широке їх обговорення між практиками, науковцями та іншими фахівцями даної теми дослідження [32, с. 182].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маслова І.О., Острогляд О.В. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/183.pdf>.
2. Топчій А.О., Шевченко Т. С. Висвітлення в засобах Масової інформації проблеми торгівлі людьми: посібник. Київ – посібник 2007. 153 с. URL : <https://www.solor.gov.ua/docs/all/mediaua.pdf>.
3. Sevruck V. Ethnic crime in Ukraine. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України. 2016. № 1 (11). С. 73–83.
4. Павленко С. О. Основні етапи боротьби з хабарництвом: історичний аспект. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. К., 2013. Вип. 2 (87). С. 373–382.
5. Шляховський О.А. Окремі засади становлення та розвитку правового забезпечення протидії торгівлі людьми. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Випуск 1. С. 100–105.
6. Дмитро Лубінець, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Газета ВРУ «Голос України». URL: <http://www.golos.com.ua/article/372593>.
7. Протидія торгівлі людьми. Офіційний вебсайт: ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ. URL: <https://social.te.gov.ua/diyalnist/protidiya-torgivli-lyudmi/>.
8. Кушнір О. Підходи до розуміння торгівлі людьми. URL: <http://goal-int.org/pidxodi-yak-do-rozuminnya-torgivli-lyudmi/>.
9. День протидії торгівлі людьми: про що важливо пам'ятати кожному. Офіційний вебсайт ДМС України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/14609.html>.
10. Через війну Росії проти України зростають ризики торгівлі людьми. URL: <https://ukraine.un.org/uk/175247-cherez-viynu-rosiyi-protiyukrayinu-zrostayut-ryzky-torhivli-lyudmy-mom>.
11. Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою, які розроблено групою експертів Ради Європи з протидії торгівлі людьми (ГРЕТА). Страсбург, 04 травня 2022 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62b/065/747/62b065747760094_3704362.pdf
12. Андрусишин Р. М. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (9 червня 2023 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 12–17.
13. Прібиткова Н.О. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану у розрізі міжнародної співпраці. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b645a4-312b-48cf-ae18-274276dc855f/content>.
14. Чучко С. Особливості взаємодії правоохоронних органів у розслідуванні шахрайства в купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 12. С. 267–271.
15. Севрук В. Г. Міжнародне співробітництво оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів під час протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2021. № 2. С. 80–89.
16. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. Форум права. 2014. № 1. С. 460–465. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_81.
17. Андрушко А. В. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання торгівлі людьми. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 5. Том 1. С. 210–216.
18. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваїте, 2020. 560 с.
19. Андрушко А. В. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання торгівлі людьми на сучасному етапі. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 18–23.
20. Кірієнко Т. П. Торговля людьми та безпека людини: концептуальні засади забезпечення міжнародної співпраці держав. Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ : збірник

тез Міжнародної науково-практичної конференції (9 червня 2023 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 208 с. С. 93–97.

21. Kononchuk A. Preparation future social workers under higher education to prevent trafficking. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4. № 1. P. 48–59.

22. Павленко С.О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2018. № 5(10). С. 41–55. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2018-5-4020>.

23. Павленко С.О. Причини та умови службових злочинів у сфері охорони довкілля. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 берез. 2015 року) / ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джужа, В.В. Василевич та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 235–238.*

24. Севрук В.Г. Причини та умови, що детермінують вчинення злочинів організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. – 2016. Вип. 6. – Том. 3. С. 83–87.

25. Павленко С.О. Духовність і моральний контроль як умова запобігання та протидії корупції. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи том 2 [Текст] : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / [ред. кол. В.В. Черней, М.В. Костицький, О.І. Кудерміна та ін.] Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 86–89.*

26. Севрук В. Г. Основні заходи протидії нелегальній міграції осіб циганської національності. *Часопис Академії адвокатури України: електронне наукове фахове видання*. 2013. № 18 (1). URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2013-1/13svgocn.pdf>.

27. Павленко С. О. Тактика виявлення та документування оперативними підрозділами нелегальної міграції як однієї зі сфер діяльності організованої злочинності. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 210–228. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.181335>.

28. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики : монографія. Київ : Людмила, 2022. 624 с.

29. Брисковська О. М. Окремі аспекти з протидії торгівлі людьми. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (9 червня 2023 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 52–54.*

30. Ганжа А. А. Науковий генезис проблеми протидії оперативними підрозділами ОВС України діяльності організованих злочинних груп, які готують вчинення крадіжок із квартир громадян. *Право і безпека*. 2013. № 3(50). С. 65–67.

31. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

32. Павленко С.О., Севрук В.Г. Перспективи та проблеми впровадження люстрації в Україні: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2014. Вип. 1. С. 177–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2014_1_35.